

НАШ САВЕЦКІ ЛАД ЖЫЦЦЯ

А. ЦЕРНАВОЙ,
кандыдат філасофскіх навук

З гэтай тэмы пачынаецца вывучэнне асноў марксісцка-ленінскай этыкі ў школе. У ёй разглядаюцца важныя пытанні курса (савецкі лад жыцця і савецкі чалавек), якія з'яўляюцца асновай пры выкладанні ўсіх тэм. Раскрываючы прынцыпы камуністычнай маралі, паняцці маральнай свядомасці, правілы этыкету, якія прыняты ў нашым грамадстве, мы акцэнтуюем увагу вучняў на маральныя асновы ладу жыцця і паводзін савецкіх людзей, асноўныя рысы іх характару. Таму перад выкладаннем тэмы, разлічанай толькі на адзін урок, трэба глыбока пазнаёміцца з рэкамендаванай літаратурай, асабліва з творамі класікаў марксізма-ленінізма, матэрыяламі XXV з'езда КПСС.

Прыкладны план урока можа быць такім:

1. Вялікі Кастрычнік — зара камунізма, рэвалюцыя ў маральным развіцці грамадства.

2. Савецкі лад жыцця.

3. Савецкі чалавек.

Пажадана пачаць урок з невялікага, але па магчымасці вобразнага, эмацыянальна-прыўзнятага ўступу. У заключэнні неабходна зыходзіць з гістарычнай ацэнкі савецкага ладу жыцця і савецкага чалавека, дадзенай у матэрыялах XXV з'езда КПСС.

Уступ. У ім трэба падкрэсліць думку пра тое, што галоўнай мэтай вывучэння пачатковага курса этыкі з'яўляецца азнаямленне з асновамі маралі новага камуністычнага свету, з яго пачынаецца сапраўдная гісторыя чалавечтва, свабоднага ад эксплуатацыі, нацыянальнага прыгнечання, класовай барацьбы і войнаў паміж народамі. Такая думка гучыць і ў словах пралетарскага гімна «Інтэрнацыянал»:

Весь мир насилья мы разрушим

До основанья, а затем —

Мы наш, мы новый мир построим:

Кто был ничем, тот станет всем!

Гэтыя палымныя радкі былі напісаны французскім паэтам Эжэнам Пацье ў 1871 годзе пад непасрэдным уражаннем подзвігу парыжскіх камунараў. Яны першыя адважыліся, па словах К. Маркса, «штурмаваць неба» ў імя трыумфу камуністычных ідэалаў. З таго часу непазнавальна змянілася аблічча нашай планеты. Новы свет камунізма, які калісьці быў толькі марай пралетарыяў усіх краін, стаў найвялікшай сілай сучаснасці, грамадствам, якое ствараецца на вялізных прасторах зямнога шара — у Еўропе, Азіі, Лацінскай Амерыцы... Ён расце і мацнее, за ім вялікае будучае. Але чалавечтва заўсёды будзе памятаць, што калыскай камуністычнай цывілізацыі стала наша Радзіма — Краіна Саветаў. Менавіта тут упершыню ў гісторыі пачалося стварэнне новага свету, ля яго вытоку стаялі:

ЛЕНІН — вялікі мысліцель і рэвалюцыянер, самы чалавечны чалавек, які прысвяціў усё сваё жыццё справе барацьбы за народнае шчасце;

ПАРТЫЯ — яго дзецішча, баявая арганізацыя рэвалюцыянераў-большавікоў; партыя новага тыпу, якая ўвасабляе сабой «розум, гонар і сумленне нашай эпохі»;

РЭВАЛЮЦЫЯ — Вялікі Кастрычнік, які ажыццявіў карэнны паварот у гістарычным лёсе народаў Расіі і ўсяго чалавецтва.

Вялікі Кастрычнік — зара камунізма, рэвалюцыя ў маральным развіцці грамадства. Важна падкрэсліць думку пра тое, што без сацыялістычнай рэвалюцыі, без рэвалюцыйнага пераўтварэння грамадства немагчыма яго маральнае абнаўленне, а значыць, змяненне ладу жыцця людзей, іх характару.

У кастрычніку 1917 года ў Расіі пад кіраўніцтвам У. І. Леніна і створанай ім партыі большавікоў здзейснілася рэвалюцыя, якая адкрыла эпоху пераходу чалавецтва ад капіталізму да сацыялізма, эпоху трыумфу камунізма і яго маралі. «Вялікая Кастрычніцкая сацыялістычная рэвалюцыя, — пісаў М. І. Калінін, — падняла мараль усіх народаў Расіі на ступень вышэй. Яна стала самай высокай мараллю ў чалавечым грамадстве» (М. І. Калінін. Аб камуністычным выхаванні. М., 1956, с. 334).

Камуністычная мараль — самая справядлівая і высакародная мараль сучаснасці, яна выражае інтарэсы і ідэалы рабочага класа і ўсяго працоўнага чалавецтва. На яе аснове абнаўляецца грамадства, што неаддзельна ад яго рэвалюцыйнага пераўтварэння. Нельга спадзявацца на тое, што людзі зменяцца дзякуючы толькі аднаму «маральнаму самаўдасканалванню». Калі характар чалавека, указваў К. Маркс, ствараецца абставінамі, то трэба зрабіць абставіны чалавечымі, г. зн. дабіцца лепшых сацыяльных умоў жыцця людзей. Сацыялістычная рэвалюцыя як раз і заклікана вырашыць гэтую задачу. Яна неабходна не толькі таму, што ніякім іншым спосабам нельга звергнуць капіталістаў, але і таму, што рабочы клас толькі ў рэвалюцыі можа скінуць з сябе ўсю старую агіднасць і стаць здольным ствараць новую аснову грамадства.

У рамане М. Горкага «Маці» добра паказана, як рабочыя, што ўзнімаліся на рэвалюцыю, вызваліліся ад дзікіх нормаў сваёй слабодкі. Пачынальна і жыццё героя кнігі М. Астроўскага «Як гартавалася сталь» — Паўкі Карчагіна. Яго характар гартаваўся на баявых і працоўных франтах рэвалюцыі. Так у рэвалюцыйнай дзейнасці, у барацьбе за сацыялізм і камунізм змяняецца чалавек. (У пацвярджэнне такой думкі настаўнік можа прывесці адпаведныя месцы з названых твораў, якія характарызуюць духоўны рост герояў, іх маральную загартоўку. М. Горкі таленавіта апісвае быт рабочай слабодкі з яе цяжкай маральнай атмасферай, якая накладвае свой адбітак на ўсіх жыхароў. Мы бачым маральна апустошаных, забітых людзей. А вось вядомая сцэна суда. Перад намі паўстаюць ужо героі новай, рэвалюцыйнай маралі, сапраўдныя барацьбіты за пралетарскую справу. Гэта і сама маці — Нілаўна, і яе сын Павел Уласаў, і яго сябры — таварышы па барацьбе.

Вялікае ўражанне выклікае і сцэна знаёмства Паўла Карчагіна з бацькамі Тоні, дзе паказваецца сутыкненне маралі старога і новага свету. Тут раскрываецца характар Карчагіна — носьбіта новай, камуністычнай маралі, які не можа прыняць мяшчанска-абывацельскага спакою і абыякавасці.)

Вялікая Кастрычніцкая рэвалюцыя знішчыла ненавісны народу капіталістычны лад і адкрыла перспектывы шчаслівага і радаснага жыцця. Усё, што заваявана і створана ў нашай краіне за гады рэвалюцыйных пераўтварэнняў і камуністычнага будаўніцтва, што адрознівае наша развітое сацыялістычнае грамадства сёння, можна каратка выказаць у такіх ёмістых паняццях, як савецкі лад жыцця і савецкі чалавек.

Савецкі лад жыцця. Перш чым прыступіць да вывучэння пытання, настаўнік павінен сам добра ўсвядоміць тое вызначэнне, якое даў ладу жыцця марксізм. У «Нямецкай ідэалогіі» гаворыцца: «...Спосаб вытворчасці трэба

разглядаць не толькі з таго боку, што ён з'яўляецца ўзнаўленнем фізічнага існавання індывідаў. У яшчэ большай ступені, гэта — пэўны спосаб дзейнасці дадзеных індывідаў, пэўны від іх жыццядзейнасці, іх пэўны лад жыцця. Якая жыццядзейнасць індывідаў, такія і яны самі» (К. Маркс і Ф. Энгельс. Тв., т. 3, с. 19).

Такім вызначэннем К. Маркс і Ф. Энгельс далі ключ да навуковага разумення ладу жыцця як пэўнага спосабу, віду або тыпу дзейнасці людзей ва ўсіх галінах жыцця грамадства — эканамічнага, сацыяльнага, палітычнага, духоўнага. Спосаб матэрыяльнай вытворчасці складае маральную аснову ладу жыцця, вызначае яго характар. Значыць, па свайму тыпу лад жыцця, як і спосаб вытворчасці, падзяляецца на першабытнаабшчыны, рабаўласніцкі, феадальны, капіталістычны і камуністычны. Такім чынам, ён тыповы для той ці іншай грамадска-эканамічнай фармацыі, г. зн. для ўсяго грамадства ў цэлым, для ўсіх складаючых яго класаў і сацыяльных груп.

На самай справе, у любой краіне жыццё людзей рэгламентуецца агульнымі для ўсіх парадкамі. Гэта не адмаўляе спецыфічных класавых рыс, што набывае лад жыцця, калі размова ідзе пра асобныя класы або сацыяльныя групы. У класавым грамадстве лад жыцця носіць класавы характар, бо ён спецыфічны для пэўных класаў і сацыяльных груп у той ступені, у якой яны адрозніваюцца паміж сабой. Так, ва ўмовах капіталізму лад жыцця і буржуазіі і пралетарыяту ўзаемна супрацьлеглы. Пры сацыялізме супрацьстаяць савецкі і мяшчанскі лад жыцця, захоўваюцца некаторыя істотныя адрозненні паміж рабочымі, сялянамі і інтэлігенцыяй.

Зыходзячы з гэтага, настаўнік сканцэнтруе ўвагу на тлумачэнні сутнасці савецкага ладу жыцця, адзначае характэрныя рысы, якія абумоўліваюць яго перавагі над буржуазным.

У кожнай краіне свой асаблівы лад жыцця, ад якога залежаць характар людзей, іх маральнае аблічча.

Лад жыцця, або жыццёвы ўклад, — існуючы ў той ці іншай краіне парадкі, якімі вызначаюцца адносіны і дзейнасць людзей у грамадстве. Яны ахопліваюць працу, быт, сям'ю, удзел у палітычным жыцці, паўсядзённыя паводзіны і г. д. Характар ладу жыцця залежыць ад характару грамадскага ладу. Так, капіталізм параджае буржуазны лад жыцця, сацыялізм — сацыялістычны. Сутнасць ладу жыцця выражаецца ў яго характэрных рысах.

У нашай краіне ўпершыню ў гісторыі ўсталяваўся такі лад жыцця, які варты Чалавека. Ён прынцыпова адрозніваецца ад буржуазнага, пераўзыходзіць яго, з'яўляецца самым гуманным, справядлівым, дэмакратычным і высокамаральным.

Гуманнасць, або чалавечнасць, закладзена ў самой прыродзе нашага ладу жыцця, які выключае класавую і нацыянальную варожасць і нянавісць, заняволенне і прыгнечанне чалавека чалавекам. «Усё ў імя чалавека, для дабрабыту чалавека» — такія яго галоўныя законы. У гэтых умовах адносіны паміж людзьмі заснаваны на павазе аднаго да другога, таварыскай узаемадапамозе. Савецкіх людзей вызначае пастаянная гатоўнасць пайсці на дапамогу тым, хто трапіў у бяду. Толькі ў краіне сацыялізма мог нарадзіцца цімураўскі рух. Так, зараз моладзь Беларусі шэфствуе над 62 тысячамі інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны, 52 тысячамі сямей загінуўшых воінаў, партызан і падпольшчыкаў.

Ва ўмовах савецкага ладу жыцця перамагае сапраўдная сацыяльная справядлівасць: вызваленне чалавека ад эксплуатацыі, свабодная праца на карысць усяго народа. У нашай краіне ператворан у жыццё прынцып сацыялізма: «Ад кожнага — па здольнасцях, кожнаму — па працы». Зыходзячы з гэтага, у нас сапраўды справядлівы прынцып адзінкі чалавека, зу-

сім іншых, чым у буржуазным грамадстве. Мы ганарымся толькі тымі, хто праславіўся ў баях і працы, вызначыўся здольнасцямі, ведамі, душэўнымі якасцямі. У нас самыя вядомыя людзі — героі рэвалюцыі, вайны і працы.

Савецкі лад жыцця вызначае сацыялістычная дэмакратыя, раўнапраўе ўсіх людзей незалежна ад іх сацыяльнага становішча, нацыянальнасці, расы і полу, яна сцвярджае сапраўднае народаўладдзе — уладу працоўных. У супрацьлегласць буржуазнай яна не толькі абвясчае, але і гарантуе рэальнае існаванне самых шырокіх правоў і свабод грамадзян — на працу і адпачынак, бясплатную адукацыю, медыцынскае абслугоўванне, матэрыяльнае забеспячэнне ў старасці і г. д. Савецкія людзі не ведаюць беспрацоўя і галечы, у нашых дзяцей шчаслівае і радаснае дзяцінства, ім адкрыты ўсе дарогі жыцця. Напрыклад, у нашай краіне вучацца бясплатна ў вуні і аспірантуры. Больш таго, і студэнты і аспіранты атрымліваюць стыпендыю. Іншае становішча ў ЗША: толькі год знаходжання ў прыватным каледжы абыходзіцца студэнту ад 4400 да 6500 долараў; каб стаць вучэным, студэнту трэба затраціць не менш 47 тысяч долараў. Безумоўна, дазваліць сабе такое могуць не многія. Не лепшая справа і са школьным навучаннем: сярэдняю школу не заканчваюць 50 працэнтаў падлеткаў (у Францыі 50 працэнтаў кідаюць школу ва ўзросце 14 год). У нашай жа краіне ў асноўным ажыццёўлена ўсеагульная сярэдняя адукацыя.

Асобна трэба сказаць аб маральнай перавазе савецкага ладу жыцця. Настаўнік павінен звярнуць увагу вучняў на важнае палажэнне з ленінскай прамовы на III з'ездзе камсамола: «Старое грамадства было заснавана на такім прынцыпе, што альбо ты грабіш другога, альбо другі грабіць цябе, альбо ты працуеш на другога, альбо ён на цябе, альбо ты рабаўладальнік, альбо ты раб. І зразумела, што выхаваныя ў гэтым грамадстве людзі, можна сказаць, з малаком маці ўспрымаюць псіхалогію, прывычку, паняцце — альбо рабаўладальнік, альбо раб, альбо дробны ўласнік, дробны служачы, дробны чыноўнік, інтэлігент, адным словам, чалавек, які клапоціцца толькі аб тым, каб мець сваё, а да іншага яму справы няма.

Калі я гаспадарнічаю на гэтым участку зямлі, мне справы няма да іншага; калі іншы будзе галадаць, тым лепш, я даражэй прадам свой хлеб. Калі я маю сваё месцейка, як урач, як інжынер, настаўнік, служачы, мне справы няма да іншага. Магчыма, патураючы, дагаджаючы ўладу маючым, я захоўваю сваё месцейка, ды яшчэ змагу і прабіцца, выйсці ў буржуа. Такой псіхалогіі і такога настрою ў камуніста быць не можа. Калі рабочыя і сяляне даказалі, што мы ўмеем сваёй сілай адстаяць сябе і стварыць новае грамадства, вось тут і пачалося новае камуністычнае выхаванне, выхаванне ў барацьбе супраць эксплуатацараў, выхаванне ў саюзе з пралетарыятам супраць эгаістаў і дробных уласнікаў, супраць той псіхалогіі і тых прывычак, якія гавораць: я дабіваюся свайго прыбытку, а да астатняга мне няма ніякай справы» (У. І. Ленін, ПЭТ, т. 41, с. 312).

У нашым грамадстве існуе здаровая маральная атмасфера, у якой чалавеку вольна дыхаецца, добра працуецца, лепш жывецца. Яна народжана перамогай ідэй марксізма-ленінізма і камуністычнай маралі. Таму ў савецкіх людзей новая псіхалогія паводзін. Іх, як гаварыў У. І. Ленін, адрозніваюць клопаты аб «далёкіх» людзях, інтарэсах калектыву і ўсяго грамадства. Так, вядомая ткачыха, Герой Сацыялістычнай Працы В. І. Гаганова перайшла працаваць з перадавой брыгады ў адстаючую, хаця яе заробтак значна зменшыўся. На пытанне, чым выклікана такое рашэнне, яна адказала: «Думаю, што так зрабіў бы кожны, хто па-сапраўднаму хварэе за агульную справу, хто перш за ўсё думае пра калектыв...» Інакш і быць не можа ў грамадстве, якое будзеца на аснове новых, камуністычных адносін да працы.

Савецкія людзі па праву ганарацца сваім ладам жыцця, які адкрыў перад чалавецтвам новыя гарызонты, новыя маральныя каштоўнасці і ідэалы.

Савецкі чалавек. Пры вывучэнні пытання настаўнік павінен выходзіць з таго, што лад жыцця вызначае і характар людзей. Менавіта гэта падкрэсліваў К. Маркс і Ф. Энгельс, калі гаварылі, што «якая жыццядзейнасць індывідаў, такія і яны самі». Таму, калі мы гаворым аб савецкім чалавеку, мы гаворым аб новым тыпе чалавека, народжаным савецкім ладам жыцця, сацыялістычнай рэвалюцыяй. Аб гэтым добра сказаў таварыш Фідэль Кастра: «Сапраўды, сацыялістычная рэвалюцыя дае зусім новы тып чалавека, чалавека больш чыстых і высакародных імкненняў, з зусім іншымі адносінамі да жыцця... Можна сказаць, што ў Савецкім Саюзе сфарміраваўся новы тып чалавека. Так і павінна быць у грамадстве, якое пабудавала сацыялізм і будзе камунізм» («Правда» ад 25 студзеня 1974 г.).

«Мы савецкія», — з гонарам гавораць нашы людзі, калі бываюць за мяжой. Што ж вызначае грамадзяніна Краіны Саветаў? Яго характар! Ён каваўся і загартоўваўся ў баях і працы. Паводзіны савецкіх людзей — барацьбітоў, рэвалюцыянераў, працаўнікоў, стваральнікаў — вызначаюцца прынцыпамі маральнага кодэкса будаўніка камунізма. Ён стаў вышэйшым маральным законам іх жыцця.

Камуністычная мараль надала савецкаму чалавеку непераможную сілу, дапамагла яму выстаяць у суровых выпрабаваннях Вялікай Айчыннай вайны. Нельга без хвалявання чытаць палымнае пісьмо-пасланне:

«Дарагія таварышы!

Я зрабіў усё, што мог. Прыняўшы камандаванне батальёнам пасля ранення камандзіра, я працягваў наступленне і выканаў загад камандавання. Я цвёрда глядзеў смерці ў твар, таму што ў мяне білася бальшавіцкае сэрца. Я смерці не баюся. Я таму так змагаўся, што любіў свой народ, сваю Радзіму, сваю партыю.

Паміраючы на полі бою, я павінен сказаць сваім сябрам па зброі ў Вялікай Айчыннай вайне, што ў мяне не было баязлівасці і панікі.

Граміце фашызм да поўнага знішчэння — вось мае баявое пажаданне. Будзьце героямі Вялікай Айчыннай вайны, каб гісторыя памятала вас як адважных абаронцаў рускай зямлі.

Спадзяюся, што вы, мужныя воіны Расіі, адпомсціце за маю смерць фашыстам.

Паведаміце маім родным аб тым, як я жыў і памёр.

Бывайце, баявыя дарагія сябры!

Балабанаў Іван Рыгоравіч».

Малодшы палітрук мотастралковага кулямётнага батальёна Іван Рыгоравіч Балабанаў загінуў смерцю храбрых у баі з ворагам.

Мы не памыліся, калі скажам, што ў перамозе над фашызмам вялікае значэнне належыць і савецкаму характару. Ён быў уласцівы ўсім, хто стаў насмерць у барацьбе з ворагам. Мікалай Гастэла і Аляксандр Матросаў, Зоя Космадзям'янская і Алег Кашавой, Вера Харужая і Марат Казей, Канстанцін Заслонаў і многія, многія іншыя — сапраўдныя героі нашага часу. Іх імёны бессмяротныя. Савецкі народ здолеў не толькі адстаяць свае вялікія заваёвы, дасягнутыя ў гады Савецкай улады, але і выратаваць сусветную цывілізацыю ад фашызму.

Заклучэнне. Савецкі чалавек з яго асаблівым характарам, савецкі лад жыцця справядліва былі названы таварышам Л. І. Брэжневым у яго дакладзе на XXV з'ездзе партыі ў ліку галоўных вынікаў амаль шасцідзясяцігадовага шляху, пройдзенага савецкім народам пасля перамогі Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Ён сказаў: «...галоўны вынік пройдзенага шляху — наш савецкі лад жыцця. Атмасфера сапраўднага калектывізму і таварыскасці, згуртаванасць, дружба ўсіх нацый і народаў краіны,

які мацнеюць з кожным днём, маральнае здароўе, якое робіць нас моцнымі, стойкімі,— такія яркія грані нашага ладу жыцця, такія вялікія заваёвы сацыялізма, што ўвайшлі ў плоць і кроў нашай рэчаіснасці.

І, нарэшце, важнейшы вынік мінулага шасцідзсяцігоддзя — гэта савецкі чалавек. Чалавек, які здолеў, заваяваўшы свабоду, адстаяць яе ў самых цяжкіх баях. Чалавек, які будаваў будучыню, не шкадуючы сіл і ідучы на любыя ахвяры. Чалавек, які, прайшоўшы ўсе выпрабаванні, сам непазнавальна змяніўся, спалучыў у сабе ідэйную перакананасць і велізарную жыццёвую энергію, культуру, веды і ўменне іх прымяняць. Гэта — чалавек, які, будучы гарачым патрыётам, быў і заўсёды будзе паслядоўным інтэрнацыяналістам» (Матэрыялы XXV зезда КПСС. Мн., «Беларусь», 1976, с. 88).

Пытанні і заданні:

1. Чаму немагчыма дабіцца маральнага абнаўлення людзей без рэвалюцыйнага пераўтварэння грамадства?

2. У чым выражаецца перавага савецкага ладу жыцця над буржуазным? Прывядзіце канкрэтныя факты.

3. Якія маральныя якасці вызначаюць савецкага чалавека? Прывядзіце прыклады.

Літаратура:

К. Маркс і Ф. Энгельс. Творы, т. 2, с. 145—146; т. 3, с. 19, 70.

У. І. Ленін. ПЗТ, т. 41, с. 312.

Л. І. Брэжнеў. Справаздача Цэнтральнага Камітэта КПСС і чарговыя задачы партыі ў галіне ўнутранай і знешняй палітыкі. (Матэрыялы XXV з'езда КПСС. Мн., «Беларусь», 1976, с. 87—88.)

В. С. Сямёнаў. Савецкі лад жыцця. М., «Знание», 1975.

Бярозаўскую дзіцячую бібліятэку наведваюць вучні розных узростаў. Да іх паслуг вялікі выбар кніг, шматлікія стэнды, прысвечаныя значным падзеям у жыцці савецкіх людзей.

На здымку: у дзіцячай бібліятэцы г. Бярозы.

Фота І. АСКІРКІ

